

ՀՆՁՍԿ

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԵՂԵՌՆԱԴԱՏ ԱՏԵՆԻ ԴՍԱՎՃԻՌԸ.

Յ ա կ ո Ր, Փ ի յ ի պ պ ո ս, Յ ա ր ու թ ի ՚ ն,
Ն շ ա ն՝ մ ա հ ու ա ն դ ա տ ա վ ա ր ա տ ու ա մ: Մ ի ն ա ս,
Վ ա ր գ ա ն՝ Խ թ ի ն ա կ ա ն տ ա ր վ ա ն բ եր գ ա ր գ ե լ ու թ ե ա ն:
Հ ա մ ր ա ր ձ ու մ, Յ ո վ ա կ ի մ, Ա լ լ ա ի ս և Պ ե տ
ր ո ս՝ հ ի ն գ ա կ ա ն տ ա ր վ ա ն բ եր գ ա ր գ ե լ ու թ ե ա ն:

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Պ Ա Շ Տ Օ Ն Ա Կ Ա Ն Հ Ե Ր Ք Ո Ւ Մ.

Ա մ ոյ ս մ ջ օ մ մ ա ն ե ա ն է զ ե ա ն ա գ ա տ ա տ ե ն ի ն
տ ոյ ն տ ե զ ի ու ն ե յ ա Կ . Պ օ լ ա յ Հ ն չ ա կ ե ա ն ք ա ղ ա ք ա կ ա ն
Թ է ո ր ի ս ա խ մ ի ի մ ձ եր ր ա կ ա լ ու ա մ տ ա ն ա ն գ ա մ ն եր ու
դ ա տ ա վ ա ր ու թ ի ՚ ն ը, ա յ ն է՝ Տ . Ս ու ք ի ա ս դ ա ա ճ ա ն
ք ա հ ա ն ա յ ն մ ա հ ու ա ն պ ա տ ժ ե լ փ ու ը ղ ջ Յ ա կ ոյ ի և ի ր 9
ը ն կ եր ա յ, ու ռ ի ք ե ն՝ Փ ի յ ի պ պ ո ս, Մ ի ն ա յ, Վ ա ր գ ա ն, Հ ա մ ր ա ր
ձ ու մ, Ն շ ա ն, Յ ո վ ա կ ի մ, Յ ա ր ու թ ի ՚ ն, Ա լ լ ա ի ս և Պ ե տր ո ս:

Դ ա տ ա վ ա ր ու թ ե ա ն մ ի ջ ոց ի ն ա մ ր ա ս տ ա ն ե ա ղ ն եր է
ո մ ա ն յ ի ր ի խ ո ս ա տ ո վ ա ն ու թ ի ՚ ն և կ ը ն եր կ ա յ ա յ ո ի ն
հ ե տ ե հ ա լ կ է տ եր ու մ ե ը, Հ ն չ ա կ ե ա ն Յ ե ղ ա փ ո խ ա կ ա ն
Կ ու ս ա կ յ ու թ ե ա ն Մ ա ն ա խ ու մ ի ս Կ . Պ օ լ ա յ,

պ ա շ տ ո ն ա վ է ս կ ը հ եր ք ե ն ք հ ի ա պ ա ր ա կ աւ .

Ս ու տ է

Թ է Մ ա ն ա խ ու մ ի ս ա ն գ ա մ ն եր ն ա մ ր ա ս տ ա ն ե ա ղ ն եր է
ո մ ա ն յ՝ ս պ ա ն ե լ ու ս պ ա ու ն ա լ ի ք ն ե Ր ո վ՝ Թ է
ո ր ի ս ա խ մ ի ի մ ա ն գ ա մ ն եր դ ա ր ձ ու յ ա մ ե ն:

Ս ու տ է

Թ է Մ ա ն ա խ ու մ ի ս ա ն գ ա մ ն եր ն ա մ ր ա ս տ ա ն ե ա ղ ն եր է
մ է կ ը կ ա մ մ ի ս ը՝ ս պ ա ն ե լ ու ս պ ա ու ն ա լ ի ք ն ե Ր ո վ
և Կ ա մ գ Ր ա մ ա կ ա ն Կ ա շ ա ու ք ո վ՝ ա տ ի պ ա մ ե ն
կ Ր ա կ պ ա ր պ ե լ Տ . Ս ու ք ի ա ս դ ա ա ճ ա ն ի կ ա մ ու ի ղ ի մ ը
վ Ր ա յ:

Ն՝ պ ա շ տ ո ն ա վ է ս կ ը յ ա յ տ ա ր ա ր ե ն ք հ ի ա ս ա լ
ր ա կ աւ,

Թ է Հ ն չ ա կ ե ա ն Յ ե ղ ա փ ո խ ա կ ա ն Կ ու ս ա կ յ ու թ ե ա ն
ա յ ս կ ա մ ա յ ն յ ա տ ու կ Թ է ո ր ի ս ա խ մ ի ի ն — ու Ր ու ն
ն ա դ ա տ ո լ ն է՝ հ ա յ ր ե ն ն ա յ և հ ա յ ժ ող մ ի ղ կ ա ն ա ղ ա տ ու:

Թ ե ա ն Ս . Գ ու ը ծ ի ն ա ր գ ե լ ք ե ղ ող և մ լ ա ս ա կ ա ր ա ն հ ա տ
ն եր ու ո շ ն չ ա յ ու մ ն — ա ն գ ա մ կ ը գ Ր ու լ ն յ օ ժ ա ր
Կ ա մ օ Ր և հ ե տ ե հ ա վ է ս եր ք է՝ ք և ո շ ի ն չ ա պ ա տ ն ա լ ի ք
ա ն զ ի չ ի կ Ր ն ա յ ու ն ե ն ա լ:

Թ է Հ ն չ ա կ ե ա ն Յ ե ղ ա փ ո խ ա կ ա ն Օ Ր ի ն ա յ գ ա Ր ու
Թ ե ա մ ի ք ա ղ ա ք ա կ ա ն Թ է ո ր ի ս ա խ մ ի պ ա շ տ ո ն կ ը կ ա տ ա ր է
Թ է ո ր ի ս ա խ մ ի ն ա յ ս կ ա մ ա յ ն ա ն գ ա մ ն ի ր յ օ ժ ա ր ա
Կ ա մ պ ա տ Ր ա ս ա կ ա ն ու թ ե ա մ ի ք և հ ե տ ե հ ա վ է ս
եր ք է՝ ք և ո շ ի ն չ ա պ ա տ ն ա լ ի ք տ ե ղ ի չ ի կ Ր ն ա յ ու ն ե ն ա լ:

Հ ն չ ա կ ե ա ն Յ ե ղ ա փ ո խ ա կ ա ն Կ ու ս ա կ յ ու թ ե ա ն
Մ ա ն ա խ ու մ ի ս Կ . Պ օ լ ա յ կ ը յ ա յ տ ա ր ա ր ե ն ք
ն մ ա ն ա վ է ս

Թ է ա մ ե ն ա տ ա ղ յ գ ա ղ ի Ր ի ն եր է մ ե գ յ ա յ ա ն ի է ու
ա մ ր ա ս տ ա ն ե ա ղ ն եր ու ո մ ա ն յ վ ի Ր յ ի չ ե ա լ ի ր խ ո ս տ ո վ ա ն ու
Թ ի ՚ ն ք խ ո ս տ ո վ ա ն ու թ ի ՚ ն ք չ ե ն, ա յ լ ն ա խ ն ա կ ա ն հ ա ր յ ա
ք ն ն ու թ ե ա ն յ մ ի ջ ոց ի ն օ մ . կ ա տ ա վ ա ր ու թ ե ա ն պ ա շ տ ո ն ա յ ք
ա մ ր ա ս տ ա ն ե ա ղ ն եր ու ն ե ն Թ ա ր կ ե լ ով ս ո ս կ ա լ ի տ ա ն ջ ա ն ա յ
Թ ե ղ ա ղ Ր ա մ ե ն դ ա տ ա վ ա ր ու թ ե ա ն մ ի ջ ոց ի ն ա յ գ և ա յ ո Ր ի
ն ա կ պ ա տ մ ու թ ի ՚ ն ե ն ը ն ե լ ի ր ի խ ո ս տ ո վ ա ն ու թ ի ՚ ն ք
որ ոյ հ ա տ ու յ ու մ ն ի ր կ ը լ ա յ ն ոց ա ա ն ա վ ա ր ա ա Ր ձ ա կ ի ը,
հ ա կ ա ու ա կ պ ա ր ա գ ա յ ի ն ա ղ ա տ ն ա լ ով կ Ր կ ի ն ե ն Թ ա ր կ ե լ
ն ոյ ն օ Ր ի ն ա կ ա լ ե լ ի ժ ա ն ի ա ն ն ջ ա ն ա յ (ս մ ա ն ե ա ն ա ա ղ ա կ
կ ա տ ա վ ա ր ու թ ի ՚ ն ա յ գ ը ն Թ ա յ ք Ր ո ն ա մ է հ ա յ յ ե ղ ա փ ո
խ ա կ ա ն ա յ վ ա Ր կ ը ձ գ ե լ ու և ն ոց ա ժ ող մ ի ղ կ ա ն ու թ ի ՚ ն
ն ս ե մ ա յ ն ե լ ու հ ա մ ա ր, հ ա յ յ ե ղ ա փ ո խ ա կ ա ն ա յ, ու ս ա Ր ա տ ի
ա ղ գ ա մ ե ն կ ա տ ա վ ա ր ու թ ե ա ն և հ ա յ ու թ ե ա ն ա ն կ ա մ
գ Ր ա շ ա կ ն վ ե հ ա ր ա ր Ր ա ր ձ Ր ա յ ու յ ա մ:

Տ ա ն ի յ դ ա տ ա վ ա ր ու թ ե ա ն մ ջ Յ ա կ ու Ր ը լ լ ա լ ով
զ լ ի ս ա լ ու Ր ա մ ր ա ս տ ա ն ե ա ղ ն ի ր Ր ի Տ . Ս ու ք ի ա ս դ ա ա ճ ա ն ի
Թ է ո ր ի ս ա ն, յ ա յ ա ն ի է Թ է խ ո ս տ ո վ ա ն ու թ ի ՚ ն
ը ն ե լ ա ղ ու հ ա մ ա ր ա յ ն ք ա ն շ ա ր շ ա Ր ա մ և տ ա ն ջ ա մ ե ն ու
մ ա հ ա մ եր ձ վ ի ձ ա կ ի մ ը հ ա մ ն եր մ, եր ք օ Ր ու շ ա Թ ա ի
մ ն ա յ ա մ է ու Ր ով և ն ու ա մ ա հ ու ա ն լ ու Ր ա ր ա մ ա կ ե աւ:

Դ ա տ ա վ ա ր ու թ ե ա ն մ ի ջ ոց ի ն ա մ ր ա ս տ ա ն ե ա ղ ն եր է
մ ի ն փ ու ը ձ ա մ է Ր Ր ող ք ե լ վ ի Ր յ ի չ ե ա լ խ ո ս տ ո վ ա ն ու
Թ ե ա ն յ գ է մ ի ր Ր ա ու ա և յ ա յ ա ն ե լ ն ոց ա ա ղ Ր ի Ր ն,
ս ա կ ա յ ն ա մ մ ի ջ ա վ է ս լ ա ե յ ու յ ա մ ե ն:

Ա հ ա լ ե ղ ե լ ու թ ի ՚ ն ի Ր ճ լ ա ր ի ա գ ոյ ն ո մ լ:

Հայ յեղափոխականաց զէմ մահաւան գատովճիւններ արձակելով, նոցա ցմաճ բերդարգելութեան գատով պարտելով, բանտերի մէջ խեղդելով և վերջապէս միջնադարեան տանջանաց ենթարկելով և կատաղի վայրագութեամբ ամեն կերպ հալածելով, սուլթանի վայրենի կատաղութիւն, սարսափած թիւրքի տնկ ման նախագուշակութենէ, Հայ յեղափոխականներու զէմ բացարձակ պատերազմ կը յայտարարէ այսօր Սրբին թոյ գիտնաց որ յանուն Հայ ժողովրդեան տնտեսական զարգացման, յանուն մարդկային և քաղաքական իրաւանց, յանուն Ազատութեան՝ Հայկական Յեղափոխութիւնը պիտի պայթի վերջապէս թիւրքի գլխուն վրայ։ Մեր սուրբ նպատակներն կը կազմեն մեր այժմ, հայոց յաղթական դրոշակն՝ մեր առաջնորդը, Յեղափոխութիւնը՝ միջոց մեր փրկութեան ու յաղթութեան և զինոր Ս. Գարժին՝ համայն Հայ ժողովուրդը։

Հնչական Յեղափոխական Արտակցութեան
Մասնախումբ Կ. Պոլսոյ։

ԱՅԺՄ ԿԱՄ ԵՐԲԷՔ.

Մինչդեռ Էրզրումի Յունիս Սթը, Կ. Պոլսի Յուլիս Տաննէնիզը և Հայ յեղափոխականների քաղաքական տէնօրի մի շարք գործողութիւնները, իրեն հայկական յեղափոխութեան առաջին ու նշանաւոր շարժումները, տալացուցեցին, որ հայերն ալ ևս չեն կարող մնալ ստորեկ օսմանեան պետութեան. մինչդեռ այդ յեղափոխական շարժումները փայլուն կերպով ապացուցեցին, թէ մինչև որ ատտիճան է հասել օսմանեան տէրութեան վայրենի բռնութիւնը Հայ ժողովրդի տնտեսական, հասարակական ու քաղաքական ներկայ պայմանները որքան ղգացնել են տալիս իրենց ծանրութիւնը, որ արգելում է ժողովրդի առաջադիմութիւնն ու զարգացումը. մինչդեռ շորհով այդ յեղափոխական շարժումների ամբողջ Հայ ժողովուրդն այժմ հասկացաւ իր ներկայ դրութեան բոլոր ահաւորութիւնը, հասկացաւ թէ ինչ պատմական մեծ գեր է ներկայումս իրեն սահմանված, դարձեց նրա ինքնաճառ նաչութիւնը և այսօր նա իրենից ներկայացնում է մէկ ամբողջ յեղափոխական բանակ, — սուլթանը, այդ պատճառով մարդ ալ և բը, սարսափահար տեսնելով այդ բոլորը և գուշակելով որ իր բռնակալ լուծը թօթափելու վրայ է այն ժողովուրդը, որ դարերից ի վեր թիւրքի տնտեսական և եղել մինչև այսօր, չտալում է յայտարարել, որ կպատերազմէ հայերի զէմ մինչև իր վերջին շունչը։

Սուլթանի այդ որոշումը հրապարակով յայտնում է թիւրքում ալ. Վամբէթին, նշանաւոր հունգարացի ճանապարհորդ, որ բաւական երկար ժամանակ եղել է հիւր սուլթանին, Պ. Վամբէթին յայտնում է թէ հայկական

խնդրի վերաբերութեամբ սուլթանը վճռել է ոչինչ զիջում չանել։ Նորէք սուլթանը չի համաձայնել հայերի այնպիսի ինքնավարութեան, որպէս ունեն Մարտիրոսները, և զի վանը բացարձակապէս մերժում է նոյն իսկ մի քրիստոնեայ օգնական ալ։ Հայաստանի մահմէդական կատաղաբնութիւնը քերթելու և համարում են իրեն մէկ էական պայման օսմանեան տէրութեան գոյութեան և թիւրքի վճռել է իր այդ գերիշխանութեան իրաւունքը պաշտպանել մինչև ի ծայրը։

Այսպէս, սուլթանը պատրաստ է և վճռել է պատեւադիւ մեր զէմ մինչև ի ծայր։ Նա մեզ արգէն տեսնում է այսօր մեծ պատերազմի գաշտում՝ սկսած և վճռած պատերազմի մինչև ի ծայր նրա բռնակալ լուծը թօթափելու համար։

Այսպէս, սուլթանը վճռել է ոչինչ չզիջանել հայերին, իր գերիշխանութիւնը Հայաստանի վրայ համարելով օսմանեան պետութեան գոյութեան էական պայման։ Նրանից զիջում մենք չենք ազնուում, այլ համոզված ենք թէ, ինչ որ էլ լինի, անպատճառ մեզ պէտք է միանգամայն ազաւակ օսմանեան պետութեան վայրենի ու ճնշող լծից, այդ լծի կործանումն համարելով հայութեան գոյութեան ամենաէական պայմանը։

Որհաստէն պատերազմ. կեանքի և մահի խնդիր բաց հայութեան ժողգին թշնամու կողմից այդպիսի վճռական յայտարարութիւն լսելով, հայերը պէտք է բաջ հասկանան թէ պատերազմ պիտի մղել այժմ կամ երբէք։

Այո, այժմ կամ երբէք, որովհետեւ մեր ոխերիմ թշնամին արդէն բացարձակաբար յայտարարում է պատերազմ՝ Հայ ժողովրդի զէմ և այդ յայտարարութիւնը մենք ընդունել իմացանք, ծածանցելով հայկական յեղափոխութեան դրոշակը։

Այո, այժմ կամ երբէք, որովհետեւ ներկայ պատմական րօպէն առաջացրել է Հայ ժողովրդի գոյութեան խնդիրը և մենք պէտք է իմանանք մինչև վերջին շունչ մեր գոյութեան համար պատերազմել մեր արխաւարքութեամբ զէմ։

Օրերը գնում են, ժամանակն անցնում է... Իր անկման վտանգից ահաբեկած ու կատաղած՝ մեր թշնամին մեծամեծ ճիգերով մեր ոտի տակ փոս է փորում շարունակ։ Պատրաստ լինենք նրան զլորելու իր փորած փոսի մէջ, որպէս զի մենք չզլորվենք։ Աշխատենք, աշխատենք անդադար, շարունակելով աւելի ու աւելի ժողովել մեր ոյժերը և նրանց կազմակերպելով։ Անձնութեամբ պատերազմենք մեր գոյութեան համար, որպէս զի արդարեւ, արժանի լինենք գոյութիւն ունենալու և վեր. ըսկսած, նոր կեանքով տալիս անկախ, ազատ ու բարեկեց. Յաղթանակը մերը պէտք է լինի. հաւատացած լինենք դրա մէջ։ Ապագան մերն է։

Այժմ կամ երբէք... Իսկ օսմանեան պետութիւնը, սարսափած իր անկման վտանգից, թոյ ամեն ճիգ թարէ պատմութեան անիւը

յայտարարութիւնը խոստովէս մեզ կիմացունէ միայն, թէ որչափ խորունկ արմատներ է թողած Հնչակեան Կուսակցութիւնն Հայերուս մէջ, և եթէ այդ լեզուն Յարգմաներու ըլլանք մեր պարզ մահկանացուներիս լեզուով, կտեսնենք, որ «Հարուստներէն ստակ կորցող, ոճրագործ, հաւատարիմ հայ հարստակներն ազարտող» և այլ խօսքեր մեր լեզուով կը նշանակեն յեղափոխական գործիչներ, հայրենեաց և հայ ժողովրդեան ազատութեան անձնուրաց և անկեղծ զինուորեր, որք կը գործեն քաջութեամբ, արժանի հանդիսանալով ամեն մէկ հայու յարգանաց: Աստիկանութեան վերոյիշեալ գրութիւնը կը քննադատէ նաև որ ձերբակալուած է նոյնպէս փաստարան խաչիկ լրտեսին սպանող տէօօրիտը՝ Արմենակ, որ, կրկին ոստիկանութեան ասելովն, իր քայլին պատասխանատու ըրած է Հ. Պոյնաճեանը:

Մէկ կողմէ հայկական յեղափոխական շարժումներ ու խլրտմունք, միւս կողմէ յոյն եկեղեցեաց խնդիրք սաստիկ դժգոհեցած են սուլթանի խախուտ գահէր: Ամեն ինչ ի Պօլիս խանութնոցոր վիճակի մէջ է:

Եւ սուլթանը չգիտնալով ինչ անել, ոստիկանութեան նախարար Կադիւ պէյին պարզեամ է ոսկի և արծաթ պատուանշաններ, նորա «քաջութեան» համար, որ վերջապէս կրցաւ հայ յեղափոխականներ ձերբակալել: Լրտեսներ Պոլսոյ ամեն կողմ խլրտդի նման կ'իջտան. կարծես Պօլիս ամբողջ պաշարման վիճակ հրատարակուած է: Վերջապէս ժամանակը մօտ է և թիւրք կառավարութիւնը հասկցած է և կը գուշակէ իւր անկումը:

Կատաներէն սրտաճմլիկ լուրեր կը հասնին Կեոսեցեայ օր պաշտօնական մի անձէ իմացանք թէ մի ամբողջ գունդ թրքական զօրքեր, քրդերի միարանութեամբ յարձակեր են Ալաշկերտի վրայ և այր, կին ու երեխայ ամբողջ թրէ անցուցեր: Արախալի լուրեր ալ իմացանք վերջերս, որով կը հասկցուի թէ ժողովրդեան մէջ մտած է յեղափոխական ոգին: Այդ լուրերէն մին է՝ իբր թէ Կարնոյ մէջ հայերը կրակի տուեր են թրքական մի զինուորանոց, և Կարնէն դէպի Պայաղիտ գնացող ճա. նապարհին վրայ, հայ յեղափոխականներ հանդիպելու են չորս հարիւր թիւք զինուորների, սաստիկ կռու է մը յետոյ, ուրտեղ բաւական թուով թիւք և հայք ընկած են, հայերը ի նշան իրենց յաղթութեան գունտէն թրքական զրոշակը ձեռք անցունելով պատառ պատառ ըրած են:

Չէյթունցի մեր հայ հայրենակիցք ևս պարապ չեն կենար: Նորանոր և մանրամասն տեղեկութիւններ կան Չէյթունի հայոց վերջին ապստամբութեան մասին, որը տեղի ունեցաւ անցեալները: Այդ լուրերին նայելով Մարաշի մօտերը Չէյթունցի 10,000 լեռնարնակ հայեր բաւական լաւ հրացաններով զինուած, կռուեր են Հինգ գունդ թիւք զինուորների հետ. վեց. հօթն ժամի արիւն. ոռւշտ կռուէ մը յետոյ, թրքերը բաւական սպանուած ու վնասված, թողած են իրենց զիրքերն ու ի փախուստ աճապարհեր են: Մարաշի կառավարութիւնն երեք գունդ

զօրք օգնութեան ուղարկած է, և կերի թէ այդ օգնական զօրքերի հետ ևս բաւական մեծ կոխ տեղի ունեցեր է: Այս մասին ևս ընդարձակ տեղեկութիւններ կը պակսին: Հասնելուն պէս կհաղորդենք:

Սնուն .

ՆԱԽԱԿԱՆ ԹԻՒՐԳՈՅ ՀՈՅՍՍԱԿՆԻՑ (Սեփական թղթակցից)

Քարբերթ, 20 սեպտ. 1890 .

Աթ օր առաջ Կ. Պօլսէն մի պաշտօնական հետազիր կը ծանուցանէ թէ «տեղւոյց լրտեսներու տրուած ամատկաններն անմիջապէս թեմէրէթի տուրքերու վրայ տեւցուի, չըլլայ թէ կառավարութեան անդուկէն վճարուի. դի. կը հետեցունէ հետազիրը, — քանի որ լրտեսներ հայոց համար են հարկ է նոցա ամատկանն ալ հայերը տան»:

Արդէն հին տուրքին համար հայոց կողմէ տրտունջ կըլլար թէ անկարող ենք վճարել. տեղւոյս թիմէրէթի տուրքն արդէն հարիւրէն տասն հազիւ թուրքն կուտայ, իսկ մնացեալ իննըսունը հայերը կը վճարին: Խեղճ ժողովուրդն իր փաստակը տուրք վճարելու հաղի կրտեցնէ մեծամեծ դրկանքներ կրելով:

Կառավարական ճնշումներ օրէ օր կուեւրանան այնպէս որ անտանելի կը դառնան: Ականատես լինելով հետեւեալներն կը գրեմ ի դիտութիւն ընթերցողաց:

Անցեալ օր շուրջ 10-15 ձիաւոր ոստիկանք տուրքերու գանձման ելած էին: Ահա թէ ինչ կերպ կ'վարուին այդ քարբարոսք անտէր գիւղացւոց հետ: Ամբողջը մէկ կը լեցուին մի գիւղի մէջ. ինչ որ կուգին անմիջական կերպով հարկ է կատարել. հակառակ պարագային արդէն անյանջի պատիժներ սահմանուած են: (Իրենով, գիւղացին անկարող է ոստիկանաց ուզածը տալ. խեղճ ոչխարի նման ոտքերն կկապին և գիշերը քաշելով կտանեն և կը կախին զլսիվայր մի ծառէ, յետոյ ոտքերէն կսկսեն ջուր վաղցնել բաւական: Այսպէս թշուառ գիւղացին պիտի մնայ 1 — 2 ժամ. ի զուր օգնութիւն կզոչէ. ոստիկանք վայրենի ազահութեամբ կծիծաղեն, տեսնելով անօգնականին տանջանքներն և աղէկտուր աղաղակներն: Երկրորդ պատիժ մը. ձիերու յարդ տարու նման ոստիկանք մի պարկ կառնեն, որուն մէջ կլեցնեն բարակ յարդ, յետոյ պարկը կանցունեն գիւղացւոյն զլուխն և պինդ կկապեն, այնպէս որ շնչառութիւնը միայն պարկին մէջ կրնայ առնել տար: Այսպէս երբ թշուառը կսկսի շունչ առնել յարդի կտորներն կլեցուին իր քթին մէջ մինչև որ կլինայ գետին շնչառաւու: Տակաւին կան նմանօրինակ ուրիշ շատ միջոցներ ալ, մէկը միւսէն ծանր, մէկը միւսէն խիստ... Որք գրեմ... պէտք է ամեն օր գրեմ...:

Այս կողմեր հայոց վիճակն անտանելի է: Շատ հեռու և խորունկ տեղ կգտնուին և նոցա բողբոջ ձայն ոչ ոք կրէ: Հայ մարդ, որ կուեւրու ու բողբոջու համար աւելի բարերարող հանգամանաց մէջ կգտնուի, դու ալ չես լսեր քո եղբօր օգնութեան աղաղակը և անոր բողբոջ... Վաճարաւ:

(Սեփական թղթակցից)

Սերատուրա, 21 սեպտ. 189 .

Տեղւոյն զինուորական ժողովն ամենայն խստութեամբ յառաջ կոտորի քաղաքական յանցանք ամբաստանեալ սոցալայնոց հարցաքննութիւնքն . միւս կողմէ, նոր ի նորոյ խաղաղութիւնք, ստատիկ հալածանքներ աւելի ևս ստատեալացած են . Եւ այս երկու շարաքննութեան մէջ ևս կարգ մը երիտասարդներ նոյն քաղաքական ամբաստանութեան հոտանքին մէջ ինկած, բանախն մէջ կապասն իրենց դատաւճռոյն . Թիւրք պաշտօնէից համար կաշա, ստիկրութեան ընդարձակ ասպարէզ պարզուած է . եթէ հնար լինէր այս վերջին միջանի շարաքննութեան մէջ թիւրք պաշտօնէից հայոց կողմէ կորցած կաշաքնններն մի առ մի տեղեկագրել աստ, արդարեւ պատկանելի գումար մը պիտի ունենայինք :

Մինչ մէկ կողմէ, թէ քաղաքիս և թէ շրջակայից մէջ անթիւ ոճրագործութիւնք, բռնաբարութիւնք, առեան, գումներ կը վիտան և մեր ժողովուրդն կը մաշի ի հուր և ի սուր և շարազործք անպատիւ մնացած աւելի ուժ կուտան իրենց ստակալի արարքներուն, միւս կողմէ կա, ստավարութեանը նախանգի գտատաց գայմագամներուն նոր և ազդու հրամանագրերու ուղարկած է ամենայն խստութեամբ հսկել իրենց սակ գտնուած հայոց վրայ և անոնց ամէն մի շարժումներուն և արարքներուն ուշադրութիւն դարձունեն և պայն ճնշեն . այսու միշտ անպակաս տնհաճ արարքներ և զէպէր :

Ահա տակ Տիւրքիի մէջ պատահած զէպէր մանրամասնութիւնն . ինչպէս ամիսներ յառաջ ազգ . պարբերական լրագիրք ևս ծանուցին, Տիւրքիի բնիկներէն Փիլիպպոս անուն խառնակեաց բողոքական հայ մը, իր անատակ ընթացից մասին կատարութեան իւր վրայ տնօրինած պատիւէն աստ մնալու համար իսլամական կրօնն ընդունած էր և որո՞ւ երկու անշախտաւ գաւազնուք ըստ օրէնի հայոց իրեն յանձնուած չէին : Փիլիպպոս ի վրէժ այդր կամբաստանէ տեղւոյն հայերը թէ ապստամբական պատրաստութիւններ կը տեսնեն : Տիւրքիի թիւրք տարրն այս տարածայնութիւնէն գրգռեալ հայոց վրայ յարձակել կը փորձեն : Տիւրքիի գայմագամն եղելութիւնն կիմացունէ տեղւոյն կուսակալին, որո՞ւ վրայ քաղաքիս ալայ փաշայի խիստելով պէյ կը փութայ անդ և խիստ քննութիւն մը կատարելով տեղւոյն ասաջնակարգ սոցալայններէն մի քանի հոգի ընդ որս Տօք . Փաշայեան հետն ասած քաղաք բերու իբրեւ տեղային խոտկայոյցներու Բայց զեւ խիստելով փաշա քաղաք չվերադարձած Տիւրքիի շրջակայից մէջ բողոքաւթի քիւրդ գիւղերու պատուիրեր է որ «եթէ երբէք հայոց կողմանէ ամենափոքր շարժում մի նկատեն, իսկոյն նոցա վրայ յարձակին և կոտորեն ասանց երկրորդական հրամաններու սպասելու» : Եւ արդարեւ այդ դադանաբար պաշտօնէի խօսքերն ապարգիւն չեն մնար և գրեթէ երեք շաբաթ յառաջ խոմ մի զինուած քիւրդեր նոյն Տիւրքիի գաւառակին մէջ Փիլիկ և Եսն հայաբնակ գիւղի հօտերու վրայ յարձակելով զիւղացոյց ոչխարներն կը յափշտակեն, ապա

Փիլիկանի վրայ գալով կը փորձեն գիւղին կրակ տալ և ժողովուրդն կոտորել բսելով որ իրենք բացարձակ արտօնութիւն ստացած են : Սիւնգի վալիից հայերը կոտորելու Փիլիկանի քաջագուն երիտասարդք կը դիմադրան քրդաց և պայն յետ կը մզեն թէ և երկուստեք չառ մը վերադրեն և սպաննալներ կիցնան : Սակայն ինչ որ ալ լինի վտանգն արդէն մօտարուտ է, չառ երկուզ կայ թէ քիւրդի նոր ուժեր ասած նոյն Փիլիկանի և այլ հայ գիւղերու վրայ յարձակին քանի որ կատարութեան թիւնն զօրավիգ եղած է և կը խրախուսէ այդ բարբարոսներն :

Հաստատ աղբիւրէ էրմանամ որ կատարութիւնը ինչպէս քաղաքիս թրքաց նոյնպէս թիւրք գիւղերու մէջ բողոքաւթի զէպէր ցրած է, նաև Ագիգի գաւառակին գայմագամն նորոգ հրամաններ գրկուած են տեղւոյն չէրքէզ շաղթականութիւնը ի զէն կոշիկ և պատրաստելու :
Վիտնէստեան Ահմեթ .

(Սեփական թղթակցից)

Սերատուրա, 13 25 հոկտեմբեր 1890 .

Արգէս նախորդով ծանուցի, կատարութեան կողմէ քաղաքական ստատիկ հալածանք, խաղաղութիւնք նոյն խստութեամբ ու բռնութեամբ կը շարունակուին մերազնէից վրայ, և որ ըստ օրէ քաղաքական յանցանք ամբաստանեալներու թիւն կը ստատարանայ քաղաքիս բանտին մէջ : Արգէս իրականացած են տեղւոյն զինուորական ժողովի այն սե խորհուրդներն, որով ծրագրած էին քաղաքիս մէջէ երեք հարիւրէ աւելի կասկածաւոր նկատուած հայ երիտասարդներն ձերբակալել : Մօնկոպական խաղաղաւորութեան բռնակալութիւնք, թիւրք պաշտօնէից միքենայութիւնք կը կեղեքեն ու կը մաշեն, որպէս ամենուրեք, նոյնպէս և տեղւոյն հայերը : Անտիկ և անհիմն կասկածանք այն տառիճան յառաջ զնացած են որ փոխք ամեն օր այցելելով քաղաքիս հիւրանոցը, պանդոկները, անդ իջնանոց ճանապարհորդները և պանդոկատները ի բանտ կատարողներն, ուր օրերով երկար ու ձիգ քնութեանց ենթարկուելէ և իրենց ունեցածն ալ կողոպտելէ վերջ կարձակեն : Ի մէջ այլոց խել մը խաբրերդցի և արարկերցի ճանապարհորդներ ամիսներէ աստի կրման ի բանտ Եսն երկու շաբաթ ասաջ տասն խաբրերդցի երիտասարդներ, որք յԱմերիկայէ հայրենիք կը վերադառնային, փոխիսէ կողմէ ձերբակալուելով, քան օրէ աւելի բանտին մէջ տքնելէ և պանդոկատութեան երկար տառիներու բռնանց վատտակն եղող տ ու լ ա բ ն ե Ր ը իր «փրկանք» տալէ վերջ արձակուեցան, այդ ալ ան չուտ մի ծ շ ն ո Ր հ ք (sic) մի համարելով լըրէկ ևս կարգ մը պանդոկապետներ ոստիկանապետի կողմէ հինգական սակի տուգանաց ենթարկուեցան, որք երբեմն ճանապարհորդաց մասին կանխաւ տեղեկութիւններ ղեկուցած չէին : Արգէս հասկանալի է որ կատարութեան հայոց հանգէպ բռնած այս գայթակղական բնթացն ու անհիմն կասկածներ մեծ քաջալիք եղած են թիւրք

խումանի և զրգամ ու բորբոքած նացա խաւմական մոլորանդութիւնը և յոյժ ցրտացած են ու վառթարացած այդ բարբարոսներու և հայոց միջև յարաբերութիւնք և օր չանցնի որ չտկաներու մէջ կամ փողոցները տեղի չունենան վէճեր և մինչև իսկ արիւնահեղ կռիւներ, որք իսկապէս նախագումն են այն կոտորածի, զոր ծրագրեցին քաղաքիս թիւրք խռովայողներէն ԼՂԷԳ զատէ Ռաման և իր համախոհք:

Երկ օր առաջ քաղաքիս խաւման կան կոշտած չուկայի մէջ ընդհարում մի տեղի սենեցաւ կարգ մը թիւրք և հայ երիտասարդաց միջև. թիւրք երիտասարդներ յարձակելով մերացնոց վրայ, իրենց զանակներովն վիրաւորեցին մի քանի հայեր: Հայ և թիւրք տարրերէ խուսն բազմութիւն մը արգէն կուտակուած էր կոտոյն վայրը և մինչ կռիւն աւելի տաք կերպարանք մը առնելու վրայ էր, կերպիս իւր ամբողջ ցրտեցաւ. վիրաւորելոց ծնողք և բարեկամք սատրկանութեան գիմեցին ի բողբոջ, չարագործաց պատժունն պաշանջեցին, բայց սատրկաւ նապետն թէ այդ բողբոջներն և թէ վկայութեան եկողներն մերժեց, իսկ մի քանին ևս ձերբակալեց, որք իրենց պաշանջման վրայ սնդած էին: Վիրաւորելոց մէջ մաւ նաւանդ մաշամբժ վիճակի մէջ կը գտնուի և առողջանալն երկրայիլի մինչդեռ չարագործք անպատիժ և ազատ թողուած են:

Արշալի գայթակղական, նոյնչափ և զայրացուցիչ է հետեւեալ գէպը. Կոստան անուն երիտասարդ մը անցեալ երեքշաբթի գիշեր երբ իր տունն կը վերադառնար, ազմամթերանոցի առջև ճամբայէն անցնելու առնին նոյն չէնքի պաշականոցի զինուորներն նորա վրայ յարձակելով, քսակը, ժամացոյցը կը պաշանջեն. երբ երիտասարդը կընդդիմանայ, զինուորք իրենց ձեռքի հրացաննէլ բով մի քանի ծանր հարուածներ իջեցնելով ի գետին կը տապալին երիտասարդը, և յետ կողոպտելոյ զնա, նորա երիտասարդը առած զինուորական իշխանութիւն կը տանեն, ամբաստանելով թէ սա փորձեց մեզ սպանել և վառողարանը կրակ ձերկ կատարութիւնը՝ առանց նկատելու երիտասարդին արդարացի յայտարարութիւնները, զինուորաց վկայութեան համաձայն ծանրապատժոյ և բանտի դատաւարտած են զանի:

Երջակայ վիճակաց մէջ թիւրք գիւղացիք ևս հրահան զուելով իրենց քաղաքացի կրօնակիցներէն և հետեւելով նոցա օրինակին, նոյն հալածանքն ու կոտորումներն ի գործ կը զենն իրենց դրացի հայ գիւղացւոց վրայ: Արդէն ամեն ապահովութիւնք կորսուած հայաբնակ վիճակաց մէջ, ամեն օր ոչ նուազ ծանր գէպքերու լուրեր կը հասնին քաղաքս: Ահաւասիկ սոյնափոյ կուգամք հաղորդել հետեւեալ եղևոնական գէպքերն, որք տեղի ունեցան նոյն իսկ ներկայ շաբթուս մէջ:

Գաւառիս Կէրմիւղատ վիճակի թրքաբնակ Գաղի գիւղի բնիկներէն երեք թիւրքեր գիւղերայն նոյն գիւղի մօտ գտնուող Զաղացքը մտնելով, Զաղացական Սամուր գաւառն և Կոստան անուն անձը խեղդամահ ընելէ ետև ունեցած քսան սակոյ չափ ստակն առած:

Կանյետանուն կակորի բնիկը որ կրցած էր Զաղացքէն չարագործաց ձեռքէն փախչել, մասնանի ըրած է չարագործները. սակայն կատարութիւնք օր և է ձեռնարկ ըրած չէ նոցա ձերբակալելու:

Նոյնպէս Խուլի մ թրքաբնակ գիւղի բնիկներէն՝ երեք թիւրքեր իրենց տունը իջեանալ սերաստացի Բէլ օչէյի ան սակերիչ Յակոբը գիւղերայն չարաչար սպանելով, տան սակոյ չափ գումարն և այլ արծաթեղէն իրեզնները կը կողոպտեն ու գիւղը կանհետացնեն: Կակորի ազգաւ կանաց բողբոջն վրայ նոյն գիւղը սատրկաններ երթալով, չարագործաց տունէն Կակորի արիւնաթաթախ գգեստները և իրեզնները գտնուած են: Չարագործք կուրանան իրենց ոճիրը:

Գարձեալ Կիրաստիոյ թօղան լը վիճակին Պատիւր պէյ կոչուած անտառախա վայրին մէջ մի քանի թիւրք գիւղացիներ յարձակելով Սուրատ անուն պղնձագործ հայու մը վրայ, նորա պղնձներն և 30 սակոյ գումար մը կողոպտելէ վերջ անգթարար Մուրադի ախանջներն, քիթն ու ձեռաց մատները անգամատած կը թողուն: Մուրատ, որ այժմ ծանր վիճակի մէջ է չարագործները մատնանի ըրած է, սակայն կրկին բնականապէս ոչ մէկ ջանք եղած է նոցա ձերբակալելու:

Երբ այսպէս մէկ կողմէ թրքական բռնակալութեան մեքենայութիւններն կը ծանրանան մեր ժողովրդեան վրայ, միւս կողմէ զայրոյթ, կատաղութիւն թիւրքի գէմ և ինքնապաշտպանութեան ոգին և «տին ընդ ահանի» ի սկզբունքն կեռայ մեր գիւղացի և քաղաքացի ազգայնոց մէջ: Այս քիւլիս է հայաբնակ գիւղին մէջ, ուր կոտորումն արդէն ծանուցինք, Կէմէտ անուն թիւրք մուլթի գիւղի մը գիւղացւոց հունձքերն միոյն եռեսուն քատասուն առասնորդիլ և նոցա արդար վատտակաց բերքն կողոպտել անբաւական սեպելով, լրբարար կը յանդգնի գիւղացւոց կանանց ու աղջկանց պատին բռնարարել ուղեր: Գիւղացիք այլ ևս չկրնալով հանդուրժել արդար զայրոյթով մը յիշեալ միւլթի գիւղի չարաչար կապանքն: Այժմ Ալաթիլիէի ազգայնիներէն ու թ հոգի քաղաքս բերուելով բանտարկուած են:

Մեր ժողովրդեան կեզեքոյ, կողոպտոյ, կոտորոյ կատաւարական պաշտօնէից, միւլթի գիւղիներու և վաշխաւուներու թուոյն վրայ կը յաւելումք նաև տեղւոյս բէժիի գործակալութիւնն, որու տնօրէնն գծրաղդարար մի հայ է — Նաշխա խաչատուրեան: Այդ գործակալութիւն իրեն զօրավիգ գտած տեղւոյս կատաւարութիւնը, ամեն անաղ նիւ և կեղտոտ միջոցներով, կը կողոպտէ Սերաստիոյ հայն, մաքսանենգ ծխախոտներու պատճառաւ ծանր տուգանաց ենթարկելով զայնս, որք ծխախոտի թմրեցուցիչ մութի մէջ կուզեն մոռնալ իրենց կենաց դանտութիւնը: Քաղաքիս մէջ մաքսանենգ ծխախոտ վաճառողք և ծխողաց մեծ մասը թիւրքերն են, և սակայն, թէև բէժիի գործակալութիւն իրաւունք ունի, ծանր տուգանքներն ի գործ չի զներ թրքաց վրայ, հետեւաբար նոքա ազատ մնացած իրենց խաւմութեան շորհիւ, կը մնայ միայն խեղճ հայերը չահառակել: Այդ գործակալութիւն իր

կեղերմանց մէջ աւելի անագին ընթացք մի ունի քան թիւրք զաւելի է մը. մեր ըսածին մօտաւորապէս գաղափար մի տալու համար, բաւական է մէջ բերել աստ Նալխտի պաշտօնավարութենէն, այսինքն վեց տարիէ ի վեր, աստի հայերէ առած տուգանայ 4500 սակոյ դումարն:

Մինչ այսպէս թէ քաղաքիս և թէ շրջակայ վիճակայ մէջ մեր ժողովուրդն կը տառապի ու կը կեղերուի կառավարական պաշտօնէից և թիւրք ժողովրդեան կողմէ, և ամենուրեք կենաց, ընչից, սրտուոյ տալահովութիւնք աս ոչինչ դարձած և սճրագործութիւնք և խժգժութիւնք տիրած են, որոց նոյն ինքն կառավարութիւնը ուժ կուտայ և կը քաշալիւրէ, անցեալ օր տեղւոյս կուտակալ Մէն. դոհալէյ մի երկրորդ հանրագրի պատճէն զրկեց ատաջնորդ Պետրոս կախսկապոսի, որ ազգին ներկայացուցիչները և ինք ստորագրելով Կ. Պոլիս սուլթանին զրկեն, ի շնորհակալութիւն և ի գոհունակութիւն այն ամեն բարեաց և անգործութեանց, զորս կը վայելեն եղեր լիտի (sic) Սերաստիոյ հայերն: Պետրոս կախսկապոս չէ ստորագրած աս ահի ժողովրդեան, որոյ զայրոյթից փորձն ասաւ նախորդ հանրագրոյ պատճառաւ, իսկ ազաներէն Նազարէթ Թոթոզ և Յակոբ Մէսիկ և ան, նախորդ անգամի ստորագրած ըլլալուն ի վարձադրութիւն սուլթանէն ընդունած չքանչաններէ չլացեալ և թերեւ մի նոր ընդունելու ահնկարութեամբ, ստորագրած են և կը քանան իրենց հետեւողներ գտնել Ն. Թութուգեան նշանաւոր մի անխիղճ վաշխառու է, և հանրաժանօթ իւր թրքաւէր բարոյքն Սաէր որ վերջին անգամ զինուորական ատենին մատենց Սերաստիոյ երիտասարդութիւնն որպէս յեղափոխականներ...

Դիտնէսիտեան Ահանջ.

Կարին, հոկտեմբեր 9, 1890.

Ինչ պիտի ըլլայ մեր վիճակը, եթէ ներկայ դրութիւն շարունակուի, կը հարցունեն Պա՛ն վիճակ, ծա՛նր վիճակ... Բասէն, Ալաշկերտ, Պուլանքը հացն արդէն ընկցաւ. կին զանինքը բոլորն գողցան, յախչտակեցին. ամեն տեսակ հունձք, ցորեն, գարի և այլն ամենն ալ կայրուին: Ինչո՞ւ զարմանանք քրդերու վրայ. ինքը կառավարութիւնը կուզէ որ այդպէս ըլլայ և ամեն կերպ կը քաջալերէ քրդերուն: Քան օր է որ Ալայ պէյն մեր գաւառին զիւղերը երթալով տուրք կը ժողովէ. Հայ ժողովուրդն արդէն աղբաւ ըլլալով ամբողջ ծանր տուրքը չը կրնար տալ, որով կովը, եզը, ոչխարը, պղինձը, բուրդը, անկողինը, գործիքները ամբողջ ժողովելով քաղաք կը խաւրէ որ ծախուելով ստակը զանձուի և կրնայ թիւրքին պահանջածն իրեն տալ: Սակայն խեղճ գիւղացին կը պարտաւորի շատ աման ծախել իր կենդանիները. կովը, եզը 70 դրու, ոչխարը 20 դրու, պղինձը հոսան 5 դրու, բուրդը 3 դրու և այլն: Եւ այսպէս անիրաւ, աւագակ թիւրքը սովի կը դատապարտի հայուն:

Արդէն միշտ հայն իրր շնչին կենդանի մը կը նկատուէր թիւրքերու կողմէ, այժմ աւելի քան երբէք: Թշնամութիւնն,

որ միշտ կար, այժմ շարունակ կը ստատկանայ և չորեք շաբթի գիշեր կրկին ժողոված էին տաճիկ թաղին գլուխ Թէփէ մէզլերը ըստած տեղը, որպէս զի յարձակում ընեն հայոց վրայ: Բայց դանազան հանգամանքներու պատճառաւ յաջողի չը կարեցան: Սակայն այս ընթացքով և կառավարութեան օգնութեամբ անտարակոյս օր մը պիտի յաջողին... Հայք շատ գրգռեալ են և այդ կռիւ սոսկալի պիտի ըլլայ:

Այսպիսով ատաջնորդ կը գրէ տեղւոյս կախսկապոսին թէ մինչև տաւը օր օգնութեան չը հասնի, գիտցած լինիր թէ ալ ժողովուրդ չունիր, վստիկ յունագաւանդութիւն պիտի ընդունին: Այլ խօսուի թէ Պայաղիտի մօտ երկու զիւղ, որ արդէն կուզէին ստատկան կեկեղցին մանել, այժմ արդէն քահանաներ եկած են իր սաստանէն: Ռուսաստան այժմ մեծ զիւրաթիւն կուտայ հայոց, եթէ իրեն կողմը երթալու ըլլան և ասանց անցադրի ներս կանոն իր երկիր...
...

ԽՐԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԻՏԵ

Շատ տեղերից գիտում են մեզ, հարցնելով „Հնչակի“ տարեկան բաժանորդագինը: Յայտնում ենք, որ խմբագրութեան նպատակը լինելով կարելիին շափ անարգել կերպով տարածել հայերի մէջ յեղափոխական գաղափարներ, չէ նշանակված „Հնչակին“ տարեկան բաժանորդագին, միանգամայն վերապահելով հայ հասարակութեան բարի ցանկութեան ու նախաձեռնութեանը նրթապէս նպատակը հրատարակութեան:

Իբրեւ պաշտօնական օրգան Հնչակեան Արտակցութեան, յատուկ պատուէրի համեմատ յայտարարում ենք, որ խմբագրութեան միջոցով Արտակցութեան Ղանձաբանում ստացվեցան. — Ա. քաղաքից Դ. Ի միջոցով 86 բուրլ և Բոլգարիա Ս. քաղաքից Ս. Ա. ից 60 Փրանկ:

Շնորհակալութեամբ ստացանք իբրեւ նպատ „Հնչակին“ հետեւեալ գումարները. — Եղիպատս Ալեքս. քաղ. Յ. Ն. ից 5 Փրանկ, Գաճ. քաղաքից Շ. Լ. Ի միջոցով 24 Փրանկ 75 սանտիմ. Բոլգարիա Ռոսչ. քաղաքից Տ. Ա. ից 3 Փրանկ, Ս. Թ. ից 10 Փր. Բուխարա Ղալաք. քաղ. Ս. Ա. ից 20 Փր.:

ԿԱՐԵՒՈՐ ՎՐԻՊԱԿՆԵՐ. — Սոյն համարի էջ 2, սխալակ ա. առջ 20 ներքեից. տալագրված է „տնութիւնը հայ ժողովրդի“. — պէտք է լինի „բոնութիւնը և հայ ժողովրդի“. — էջ 3, սխալակ ա. առջ 4 վերեւից. ապա, գրված է „երթան ասաջ...“, պէտք է լինի „երթանք ասաջ...“

Յօդուածներ, Թղթակցութիւններ, տեղեկութիւններ և զրամուղարկել հետեւեալ հասցեով.

Montpellier (France). — M. Beniard. Poste Restante.

Լօնգօն. Հայկական ազատ տպարան.

կանգնեցնելու . . . Չոր ճիգ . . . Պատմութեան անխը
անդադար զընթումէ, գնումէ, սահումէ, մէկին ետե
թողնելով, միսին առաջ տանելով . . . Չիններ ետե
մնադրերից . երթա՞ն առաջ . . .

Թ Ղ Թ Ա Կ Յ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ե Ր .

ՆԱԽԱԿՆԵՐ ԹԻՒՐԲԵՍԱՅ .

Հ ն չ ա կ ե ա ն ա է ս օ Ր ի ս ա խ մ ր ի մ Ը
10 ա ն ձ ե Ր ու զ ա տ ա վ ա Ր ս թ ի ի ն Ը

11 Հոկտեմբեր 1890. Կ . Պոլիս .

Հալածումը տարածում է . Թրքական անարգ կառա
ւարութիւնը և իւր ամենամեղքաւոր օտարականութիւն
ձերբակալելով հայ անդամիկ յեղափոխականաց ամանց
սովալլուկ գայլի նման յարձակեցաւ նոցա վրայ և
դոցա տաճիկ հրապարակային դատաստանը հրա
ւիրեց, այն դատաստանին առաջ, ուրանդ Սոսայի
նման շարագործներ դատուի և անպարտ արձակուի
և քանի քանի անմեղներ դատապարտութեան վճիռ
ընդունի են . Հայ յեղափոխականաց ձերբակալումը
տեղի ունեցաւ թիւրք օտարականութեան այն վայրենական
միջոցներով, որ տեղի կունենար միայն միջին դարի
ընթացքի մէջ և որը այժմ կը կատարուի միայն թրքական
վայրենի կառավարութեան բանտերի մէջ . Սատիկ
գանակոծելով, ժամերով և օրերով բանտարկեալին
անքուն ու անհաց թողուլ և միշտ մտրակել և որ աւելի
վայրենական է, մերկ ձերքերի վրայ զնկով վառում
կրակներ, գանազան գործիքներով շարշարիլ մահուան
տատիճան հասցուցած և այգախտով այդ զազանարարոյ
օտարականութիւնը իմացած է մէկ . երկուքէն չը ձերբա
կալում ամանց հայերի անուանքը՝) Դատաստանը տեղի
ունեցաւ . օր առաջ և տեղի երեք նիստ . Անգղ . և
Ռուսական Դեսպանատանց առաջին թարգմանք և մի
քանի Եւրօպական թղթակիցք և այլք ներկայ էին
Ժողովրդեան մեծաթիւ բաղմութիւն գրաւած էր ուն
կընդրայ յատուկ մասը, որ յայտնի ապացոյց էր թէ
ունէր վառ ու հետաքրքիր ընթացք գէպի ժողովրդային
այդ արդար գործի պարագայներուն . Ամբաստանեալ
էին հետեւեալ անձինք . կառապան Ղազարեան Յակոբ
պարտիզակցի՝ որ մասնիչ Տ . Սուքիասի վրայ կրակ ըրած
էր . փեգերակ Փիլիպոս Ալինցի 22 տարեկան . Քեփալաճառ
Մինաս Կարապետեան Երզնկացի՝ 22 տարեկան . Վարդան
Գալուստեան Վանցի՝ 22 տարեկան . ստաղծագործ Համ
բարձում Սուքիսեան՝ 22 տարեկան . Սերառուայի դարբին
Յովակիմ Յարութեան՝ 22 տարեկան . հացագործ
Նւան Սահակեան Տէրիկցի . ճաշարանի սպասար
Յարութիւն Յակոբեան Դաւիթ . Գարահիսարցի՝ 24 տա

) Այդ գործողութեանց չորսով էր, որ Յաժորը,
Սուքիասի տէօթիստը, երկու երեք օր ուշաթափ մնացած
էր, որ և տեղի տուեց սխալ լուրերուն թէ Յակոբ մեռած
է . ինչպէս «Հնչակին» ալ ծանուցուեցաւ .

րեկան . չուճակ Աւետիս Յակոբեան Այնթապցի՝ 28
տարեկան . ձրապան Պետրոս Գէորգեան Պարտիզակցի՝
21 տարեկան . թում 10 . որք կայաւառ ու խրխտ
կերպարանք կանգնած էին գաւառաւորին մէջ և որք
իրենց պաշտպան փառատարաններ ունէին Դատաստանին
նախագահ, մի ոմն հիւանդ, վաղը՞ Կէյ, առաջին
անգամ հետեւեալ կերպով խօսեցաւ . Դուք, Օսմանեան
երկրէն մաս մը դատելով, Հայաստան անուամբ գտաւ
անկախ կառավարութիւն մը կազմելու նպատակաւ ուղած
էք հայ հաւատարիմ հպատակներ ապստամբեցնել . որու
համար ալ ընկերութիւն մը կազմուած է և դուք ալ
անոր անգամակիցներէն գտնուած էք . Այս ընկերութիւնը
Պօլսոյ մէջ զինւորագրութեան կաշխատի, և իւր նպա
տակին խոշնգոտ եղողները սպանել կը փորձէ, ինչպէս
վերջերս մէկ օրինակը արուած է Տ . Սուքիասի քահանային
վրայ հրազէն պարպելով . Սոքա իրենց այս գործին
արգելք եղողները վախեցնելու համար միջոցներ ի գործ
դրած են . Եւրպէս Հայաստան մը կազմելու գաղափարով
այն խռովարար ընկերութեան անդամներէն մի քանին,
ի Մէրճան, խանի մը մէջ տանաբանութիւն ըրած
տաննին, ձեզմէ մէկ քանին հաճ ներկայ գտնուած էք,
մէկ քանիներուդ վրայ ալ զրգոխ թուղթ և լրագիրներ
գտնուած են . ահա այս բաներուն համար ամբաստանուած
ու հոս բերուած էք, այժմ թղթերնիդ պիտի կարդացուին,
մտիկ ըրէք .» Աւելնելի բազմութիւնը լսփեց այդ խօս
քերը, որ առաջին անգամ ըլլալով, կարտասանուէր
Թրքական մի պաշտօնատան մէջ . Ժողովրդեան մէջ աւելի
խոր արմատ ձգեց երբ թրքերէն թարգմանված կար
գացուեցաւ «Հնչակ» և նոսր յաւելված կարծիք թղթոյն
խմբագրական յօդուածն և Յուլիս 15 ի դէպքը պատմող
պօլսական թղթակցութիւնը . Այդ յաւելուածն իր
ճամբարութեամբ և իրրե մի ազատ գրութիւն, որը
երբէք տեղի չի ունենար Թրքական վայրագ կառավա
րութեան հոգի վրայ, անմարտելի էր այդ թիւրք
դատաւորներին, որք իրենց բովանդակ կեանքի մէջ
երբէք չէին լսած մի որ և է արդար գրուած . Թրքերէնի
թարգմանված կարդացուեցաւ նաեւ «Սուրբ Գործին
արգելք եղողներուն պատիժը Մահ է» գրութեամբ
Հնչակեան Կուսակցութեան Յեղափոխական Դատարանի
թղթերը . Այս ամենը ժողովրդի վերայ վառ և անջնջ
տպաւորութիւն գործեց, որով աւելի ու աւելի հրապու
րուած, իր սրտով ամբողջ կապուեցաւ հայ ժողովրդային
արդար դատին հետ . «Հնչակի» սուղ էջեր գրաւեց
աւելորդ կհամարինք մի առ մի յիշելու համար ամբողջ
դատավարութիւնը, որ մանրամասնաբար արդէն գետեղ
ուած կայ տեղոյս հայ և թիւրք լրագրաց մէջ . Հարկ
կը համարինք սակայն յիշել «Ամբաստանագրի» հետեւեալ
կտորը որ մեղադրութեան կէտն է . Թւելով ամբաստանեալ
ների անուանքը, որ մենք արձանագրած ենք աւելի վերը
Ամբաստանագիրը կարունակէ թէ այդ անձինք, ամբաս
տանեալ են իրրե անգամ խռովարար ընկերութեան մը,
որ կազմուած է Օսմանեան Տէրութեան մէկ մասն
ամբողջէն բաժանելով Հայաստան անուամբ առեկալ

կ ա ո ա վ ա ր ու թ իւ ն մը կազմելու շարանի թ նպատակաւ հայ ժողովուրդը կայս . կառավարութեան դէմ ապստամբեցնելու, և այն հաւատարիմ հպատակներն որք իրենց խօսքերէն չի խտրուին սպանելու և անհէ տացնելու համար Ս. Ստեփան քահանային վրայ տորճա նաձգութեամբ սպանութեան փորձին (քաղաքական ախօր) որ սեպտ. 14 ի շարաթ որը Գում. Գաբուի հայոց եկեղեցւոյն մէջ տեղի ունեցաւ կրօնական արարողութեանց միջոցին և Պօլսոյ նախնական դատարանի հարցաքննիչ գատարորին կողմէ կատարուած քննութեանց և օրինա կան (՝) գործողութեանց վրայ ամբաստանիչ առեւին կողմէ հօկա . 2 թուով հաղորդուած տեղեկագրոյն համե մաաւ և ամբաստանականներէ մէկ քանիսն խոստովանու թեամբ (չն որ հիւ . «վեհ . սուլթանի» և նորա միջնադարեան տան ջանաց գործիքն իրոյ) ապացուցուած է թէ Յակոբ, Փիլիպպոս, Միլաա, Վարդան, Համբարձում, Նշան, Յովակիմ, Յարութիւն, Աւետիս և Պետրոս անդամ են զհայաստան կաղմակերպելու երեսակայական նպատակաւ կազմուած խոտվարք ընկերութեան, որ հայ ժողովրդեան միտքը զրգուելով, զօրք գրելով, մտքը սպանելով և այլ կարգ մը հանրային բարեկարգութեան խանգարիչ արարքներով յեղափոխա կան ընթացքի մէջ գտնուած է:

Ամբաստանագիրն այդուհետեւ կըսէ թէ ամբաստան ետներու մօտ գտնուած են նմանապէս լրագիրներ որոց մօտքն ի թիւրքիս արգիլեալ է, զանազան վնասակար թղթեր, ինչպէս նաեւ լրագրաց վրայ գործուած զինա նշանով կնիք մը հետեւեալ տառերով «Նշակեան Հայ Ընկերութեան Ժողով ի Պօլսա»:

Ամբաստանագիրն այդ գլխաւոր մասն առաջ բերելով կշարունակենք մեր խօսքը Ամրոյժ գառավարութենէն անուրանալի և պարզ կերպով կերեւի միայն սա նշանաւոր կէտը, որ թիւրքաց քաջ սուլթանը և իր քաջքայեալ ու խելայեղեալ կառավարութիւնը սասակապէս զողալ սկսած են «Նշակե» և Նշակեան Կուսակցութիւնէ, որոց զիրմունէութեան արդիւնք լինելը հասկցած են Յունիս 8 ի, Յունիս 15 ի և անկէ յետոյ տեղի ունեցած յեղափո խական և մի շարք քաղաքական թէոքի գէպքերն թրքերէնի թարգմանուց «Նշակի» անունը և Դատաւ րանի նախագահ Վասրֆ պէյը իր անդամակիցներին ներկայացուց «Նշակեան Յեղափոխական Կուսակցու թիւն» և մէջտեղը բանտրաց գործիքներ, զինանշաններով և կտրած շղթայով գործուած կնիքը վերջին նիստը, որ տեղի ունեցաւ ի դիմաց հոմ բաղմութեան Դատարանը հետեւեալ վճիռն արձակեց. ամբաստանականներուն . այդ վճիռը գոյացնող օսմանեան օրէնքը կտրուաց նախագահ Վասրֆ պէյը հետեւեալ կերպով. — «Չեր արարքը կը պատշաճի Պատմական Օրէնաց 54 ըր յօդուածի յաւելմա ծին . այդ յօդուածն է հետեւեալը . 54 ըր յօդուած . «Այն մարդիկ, որք Օսմանեան երկրներու մէկ մասը կամ մէկ փոքր մասը և կամ առանձնաշնորհեալ նահանգներէ մին ամբողջովին կամ մասամբ ուրիշ առանձնաշնորհեալ

նահանգի մը բանութեամբ միացնելու և կամ ընդհանուր կերպով Օսմանեան կառավարութեան երկրներու մէկ մասը կառավարութեան վարչութենէ անջատելու ձեռ նարկին, մահուան կը դատապարտուին»:

«Իթէ պատիժը թեթեւեղեալ . հանգամանք ունեցող պարագայ մը տեսնուի, յայնժամ առժամայ բերդարգե լութեան կը դատապարտուին, պայմանաւ որ հինգ տարիէն վար չըլլայ դատապարտութեան պայմանաւորը»:

«Յ ա կ ո բ . Փ ի լ ի պ պ ո ս , Յ ա ր ու թ իւ ն , Ն շ ա ն մ ա հ ու ա ն . դ ա տ ա պ ա ր տ ա լ ա ծ է ք ըստ արամա դրութեան նոյն յօդուածին առաջին հատուածին»:

«Իսկ գոք . Մ ի ն ա ս , Վ ա ր գ ա ն , և օ թ ն ա կ ա ն տ ա ր վ ա յ ը ե ր գ ա ր գ ի լ ա լ թ ե ա ն . ըստ գրամա դրութեան երկրորդ հատուածին»:

«Եւ գոք . Հ ա մ ր ա ր ձ ու մ , Յ օ վ ա կ ի մ , Աւ ե ա ի ս և Պ ե ա ր ու ս հ ի ն գ ա կ ա ն տ ա ր վ ա ն ը ե ր գ ա ր գ ի լ ա լ թ ե ա ն . ըստ արամարանութեան երկրորդ հատուածին»:

Եւ իրենց վճիռը, ամբաստանելու ք իրենց հանդարտ ու անվրդով կերպարանք վերադարձան բանաւ Յաղմութիւնը մինչ ի բանա հետեւեալ արդարութեան և իրաւանց այս զոհերին և յայտնապէս ու ամեն ժամանակէ աւելի կերեւի իր ստատիկ դժգոհութիւնը գէպի թիւրք անիրաւ կառավարութիւնը:

Կ . Պօլսա, 14 հոկտեմբեր, 1890 .

Աստիկանութեան նախարարութեան կողմէ հրատարակ ված գրութիւն մը կը ծանուցանէ թէ «Նորհիւ վեհ . սուլթանի» ձերբակալուած են Յակոբ Վարդ Պատրիկեանց) Տիւրիկի Գրիգոր և Ղալաթիոյ թղթատարատան սաշ տօնեայ Արմենակ և թէ շատ կոխտուին և «Նորհիւ վեհ . սուլթանի պիտի ձերբակալուին (՝) ամեն պարա գային մէջ (շատ կըխտուանայ) հետեւեալ երեք անձինք ևս՝ Համբարձում Պոյեաճեան», Մարգար և Կրեմիտ Աստիկանութեան յայտարարութիւնը կըսէ թէ այդ անձինք «միանալով Հ ն շ ա կ ի ն» ոճրագործութեանց (՝) ձեռնարկած են, հաւատարիմ հայ հպատակներն ազարտել, այլ և այլ սպառնալիքներ պարտաւորող նամակներ գրել և այլն, և այլն Աստիկանութեան յատուկ թշնամական ու ամբաստանիչ լիզուով զրամ այդ

*) Ամբագրութեան հասած վերջին տեղեկութիւնների համեմատ՝ Յակոբ Վարդ Պատրիկեանցին, ուստիպատակ լինելով, ուստական հրապարտարանը, ուր նա գտնվում էր բանտարկված, ուղարկել է Ռուսաստան

Ծ . Հ . Խ

*) Վերջերս թիւրքաց աստիկանութիւնը մի պաշտօնա կան սղգով, որ հրատարակվեցաւ Կ . Պօլսի բոլոր լրագիր ներում, հրահանգ է տալիս գառական սղաշտնեաներին, թէ ուր որ գտնեն Համբարձում Պոյեաճեանին, ջանաւ խօրն ձերբակալել և հրատարակել և նոյնպէս Պոյեա ճեանի Ֆիդիբական նկարագիրը Ս. Ղ. հրամանագրի զօրութեամբ Օսմանեան Դատարանը Պոյեաճեանի բացա կայութեամբ նրա դատը պէտք է տեսնել:

Ծ . Հ . Խ .